

ÁLLAMALAPÍTÓ KIRÁLYUNK EMLÉKEZETE 2.

ISTVÁN, AZ ÁLLAMFÉRFI

A mikor István az apja, Géza halálakor, 997-ben átvette a főhatalmat a magyarok törzsszövetsége fölött, nem a Kárpát-medence valamennyi törzsének vált tényleges urává, hanem inkább csak címként viselt méltósághoz jutott. A Kárpát-medence nagyobbik — elsősorban keleti — részén önálló törzsek azután is éltek a maguk életét. Ezek egyike volt az erdélyi gyulák törzse, amellyel István anyja révén rokonságot tartott. Az ő valóságos uralma alá saját törzsének területe, valamint azon nyugat-magyarországi törzsi területek tartoztak, amelyekre a 955. évi augsburgi (Lech-mezei) vereség alkalmából súlyos veszteségeket szenvedett törzsek rovására terjesztette ki hatalmát István nagyapja, Taksony meg apja, Géza.

Egy nagy tétért vívott küzdelem

Az Árpádok családjából származó idősebb rokon, Koppány felléptével 997-ben az is kétséges vált, hogy Istvánnak — annak ellenére, hogy Géza még életében István utódlására eskette meg az előkelőket — módja lesz-e tényleges uralmat gyakorolni saját törzse szállásbirtokai felett. Koppány és István ellentéte kétség-telenül hatalmi ellentét volt, amely mögött két eltérő politikai irányvonal húzódott meg.

Koppány bizonytalanságban volt, híve annak a régi szabadságnak, amely a pásztorok és földművelők, azaz a magyar tömegek széles táborát megillette. Ez a szabadság jogi függetlenséget jelentett, a személyes szabadságjogok csorbítatlan gyakorlását, szabad fegyverviselést, akadálytalan részvételt a társadalom ügyeinek intézésében. Ezzel szemben István keresztény volt, buzgó elkötelezettségű egy másfajta építőkövekből építkező társadalmi modellnek. Körülötte idegen (jobbára német) és hazai eredetű előkelők álltak, akik a jog eszközeivel is törvényesíteni akarták társadalmi kivételeztségüket, olyan hatalmasok, akik a megszűnt kalandozások miatt elapadt bevételeiket, további gazdagodásukat a Kárpát-medencei társadalom rovására akarták biztosítani. A hatalmasok szűk körét fegyveres kíséret vette körül, amelynek körvonalai a portyázó hadjáratok idején alakultak ki, s amely a külszázági akciók kényszerű lezárultával jól felhasználható volt belső feladatok megoldására is.

A 997-ben Veszprém — talán már akkor Gizella fejedelemasszony székvárosa — közelében megívott csata tétje az volt: milyen úton haladjon tovább a Kárpát-medence nyugati részét a kezében tartó Árpád-törzs? E téren már Géza kevés kétséget hagyott: szívélyes és bőkezű volt a Magyarországra jövő idegenek (németek) iránt, és véres kézzel lépett fel az őt követni nem akaró hazaiak ellen, Veszprémben püspökség, Pannonhalmán pedig bencés apátság alapjait vetette meg.

Fia és utóda a Géza nyitotta úton kívánt tovább haladni, míg Koppány mindazokat táborába gyűjtötte, akik már Géza „újtásaival”, az idegeneknek és az egyháznak adott kedvezményeivel sem értettek egyet, s hasonlóképpen szintén semmi jót sem várhattak Istvántól. Az utóbbi győzelmével végződött kemény harc eldöntötte, hogy merre kormányozza az uralma alatti területeket az Árpád-házi fejedelem. Mivel a győzelmet István a kereszt jégében, Szent Márton oltalma alatt aratta, logikus lépésnek tekinthető, hogy 1000—1001 fordulóján a pápától nyert koronával keresztény királlyá koronáztat-

ta magát, s ezzel bebocsátást kért és kapott önmaga, dinasztija és népe számára az európai keresztény népek családjába.

A nyugat nem kis meglepéssel nyugtázhatta, hogy annak a Taksonynak az unokája, aki 950 táján még maga is végig-végigszárguldott fjas-lovas magyarjai élen busás zsákmány reményében fél Európán, most követéit küldte el Rómába a koronáért és az apostoli áldásért.

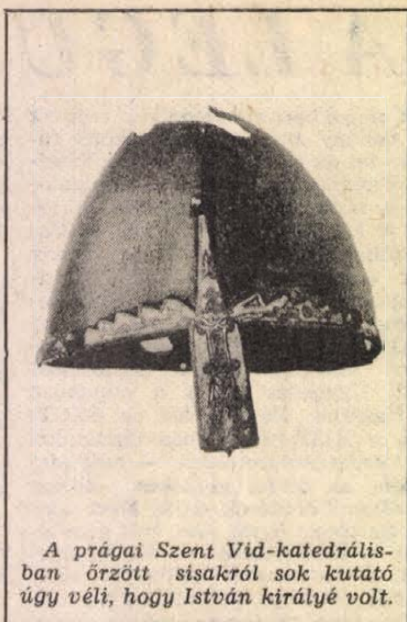
Mennyit ér a korona?

A koronázással István a magyarok királya lett ugyan, de valóságos hatalma egy hektárnival sem terjedt ki nagyobb területre. A kelet-magyarországi törzsfők megtöréséhez nem a koronázás, hanem a fegyveres harc és a békés térítómunka, a kard és a kereszt jelentett kulcsot. Az immár királlyá avatott Istvánnak csaknem harminc évre szóló programja lett a Kárpát-medence keleti részének uralma alá hajtása.

A sort 1003-ban a saját nagybátyja, az erdélyi gyula elleni hadjáratával kezdte, s 1008-ban a még ma is rejtélyes kiletű felzete magyarok elleni katonai akcióval folytatta. A kabarok Aba Sámuel vezette törzsét házassági kapcsolattal láncolta magához és politikájához: egyik húgát Aba Sámuel vette nőül, aki e frigy feltételül keresztény hitre tért. A bihari—békési részek törzsfőjét, Vatat megkereszteltette. Nem lehetetlen, hogy Erdély déli részén egy bolgár támogatást élvező kisebb hatalmi központot is fel kellett számolnia. A Kárpát-medencei törzsfők és egyéb hatalmasságok közül utolsónak Ajtony maradt, a Maros-vidék ura. Ő ugyanúgy a bizánci kereszténység híve volt (még ha formálisan is), mint az erdélyi gyulák családja, erős katonasága, állami szervezetre utaló alávett népessége volt, ami arra hívja fel a figyelmet: István legtöbbször nem „primitív”, fejlődésükben visszamaradt magyar törzsfőkkel volt kénytelen csatázni, hanem olyan törzsi vezetőikkel, akiknek uralmi körzetek — ha nem is az István által képviselt modell szerint — bizonyos mértékig előrehaladt az államiság kiépítésének útján. Ajtony legyőzése 1028 táján azt jelentette: István — csaknem harminc évvel koronázása után — immár valóságosan is a magyarok (minden magyar) királya lett.

A törzsi és egyéb hatalmasságok legyőzése együtt járt a latin rítusú egyház hatáskörének, intézményrendszerének Kárpát-medencei kiterjesztésével. Egy-egy törzsi vezető legyőzése után a törzs szállásbirtokán egyházmegye létesült. Így alakult ki az erdélyi gyula országában az erdélyi püspökség, Aba Sámuel kabar törzsi területén az egri püspökség, a fekete magyarok szálláshelyén a pécsi (és a kalocsai) egyházmegye. Vata uralmi körzetében a bihari, Ajtony törzsi államában pedig a marosvári (csanádi) püspökség.

Ha mindehhez hozzávesszük, hogy az Árpádok törzsi területén már Géza korában megszületett a veszpéri püspökség, az István koronázása körül években a magyarországi egyházszervezet központjává váló esztergomi érsekség, valamint a győri püspökség, legutoljára pedig (talán István uralkodása legvégén) a váci püspökség is, képet kaphatunk arról a hatalmas méretű szervezőmunkáról, amelyet első királyunk a latin rítusú egyház magyarországi meggyökereztetése érdekében végzett.

A prágai Szent Vid-katedrálisban őrzött sisákról sok kutató úgy véli, hogy István királyé volt.

Az egyházmegyék mellett — ebben is apja nyomdokait követve — bencés apátságokat létesített. Ő szenteltette fel Pannonhalmán, ő alapított Bakonybélben, Pécsváradon, Zalaváron és másutt monostort a bencés szerzetesek számára. Türelmet tanúsított a görög rítusú (bazilita) kolostorok iránt is. Ajtony marosvári (csanádi) görög monostort úgyan a bencéseknek adta, de az ortodox hitű szerzeteseknek új otthont építtetett Oroszlánoson.

A katona nyomában a pap, a hit-térítő nyomában pedig a harcos járt. Az egyházi szervezéssel karöltve folyt a világi igazgatás intézményhálózatának kiépítése. Vármegyék és várispánságok jöttek létre, egész falvak, más esetekben csak egyes emberek jutottak hol a vár, hol a püspökség vagy a monostor tulajdonába. István mindjárt a koronázása után törvényeket adott népnek, s még jó néhány más alkalommal gazdagította új és új cikke-lyekkel az utóbb két törvénykönyvvé szerkesztett István-féle jogalkotást.

Törvények és Intelmek

Nem hagyott kétséget afelől, hogy szentnek tekinti a magántulajdont, kötelezőnek a templomba járást, üldözendőnek a keresztény vallással és erkölccsel ellentétes cselekedeteket.

Az erőszakos intézkedések erőszak-apparátust igényeltek, börtönöket, akasztófákat. A szabadok szolgaságba taszítása, a régi szabadságjogok felszámolása nem ment vér, könny és emberi tragédiák nélkül. Mindezt István abban a tudatban vitte véghez és vezényelte, hogy jó, Istennek tetsző tettet hajt végre. Fiához intézett *Intelmei* utolsó fejezetében azt a tanácsot adta Imre hercegnek, hogy legyen irtalmas mindazokhoz, akik erőszakot szenvednek el; tudnia kellett, hogy a nép az erőszakot elsősorban politikája miatt volt kénytelen elszendvedni, de megnyugtatóan szolgált az, amit fiának is ajánlott: mértékben túl senkit sem szabad büntetni.

E nagyszabású romboló és építő munka államférfiúi fegyelmet követelt Istvántól. Negyvenegy éves országlása nem bővelkedik külszázági akciókban. Ha egyszer-egyszer külszázági hatalom ellen vezetett vagy indította seregét, részint szövetségi kötelezettségvállalásból tette (mint a Bizánc oldalán való hadba lépése Bulgária ellen), vagy az ország határait, területét védelmezte (a besenyők, a lengyelek és a németek ellenében). E hallatlanul visszafogott aktivitás a külpolitikai porondon jól jellemzi az István-kor békepolitikáját, amelynek alapjait szintén már Géza megvetette. A belső viszonyok csaknem minden energiáját lekötötték Istvánnak (de már Gézának is), így nem élezni, hanem tompítani akarta az ellentéteket, kedvező külpolitikai feltételeket kívánt biztosítani belső tevékenységéhez. Uralkodása nagyobbik részében szövetségi, sőt házassági kapcsolatokkal megerősített baráti viszony fűzte a korabeli Európa két császárságához, a német—rómaihoz és a bizáncihoz (Imre fiának ugyan- is bizánci hercegnő volt a felesége), kifogástalan kapcsolatot ápolt a pápasággal, békére törekedett valamennyi szomszédjával.

E tudatosan formált és önmérséklettel szűk keretek közé fogott külpolitika a nagy belső átalakítások véghezvitelének fontos eleme volt. S bár a külpolitikai feltételek egyike-másika (főleg sógora, II. Henrik császár 1024. évi halála után) romlott, István állama 1030 táján már volt annyira erős, hogy elháríthassa II. Konrád német uralkodó fegyveres alávétési kísérletét.

Amikor István 1038. augusztus 15-én örökre lehunyt a szemét, európai mértékkel mérve is nagyon jelentős művet hagyott hátra: a Kárpát-medencei magyar államot és a magyarországi keresztény egyházat.

Kristó Gyula

Következik:

ISTVÁN, A SZOBOR

pugeti ai Gyula duce trasti

UANO.

Gyula elfogatása a Képes Krónika miniatúráján.